

Martin Andersson, *Från trälrar till tjänstefolk: Legofolk i Sverige 1250–1600* (Lund: Nordic Academic Press 2023). 414 s.

Legohjon och tjänstefolk, drängar och pigor, eller lönearbetare är olika be-teckningar på en vittomfattande social grupp med en grundläggande roll inom jordbruk och boskapsskötsel, men naturligtvis även inom alla andra näringar och verksamheter som har krävt ett hårt och slitsamt arbete. Det är en ekonomiskt marginaliserad och socialt underordnad kategori.

Forskningen kring deras villkor är relativt sparsam, framför allt vad gäl-ler äldre tid. Martin Andersson lägger nu, som ett korrektiv till detta, fram en välskriven och gedigen studie över legofolket i Sverige från medeltid och fram till slutet av 1500-talet.

Legoförhållanden reglerades i landskapslagarna och utvecklingen följs fram över den tidigaste moderna tiden där reformation och en starkare stats-makt innebar en mer kontrollerande samhällsordning.

Det är en empiriskt ytterst gedigen studie utifrån en rad olika typer av käl-lor. Lagar och förordningar utnyttjas för att visa på det normativa regelver-ket. Senmedeltida och tidigmoderna räkenskaper och annat kameralt mate-rial, liksom inte minst domböcker, rättegångsprotokoll och saköreslängder, nyttjas för att kartlägga hur legosystemet fungerat i praktiken. Anderssons framställning ger många och konkreta inblickar i öden och levnadsförhål-landen hos en medeltida och framför allt en tidigmodern underklass.

Terminologin och hur den skiftat utreds. Löner och annan ersättning till legohjonen, liksom deras utsikter att förvärva egendom samt hur deras underordning manifesterades utreds omsorgsfullt. Legohjonets ersättning bestod av mat, inte sällan av kläder och skor. Bestämmelser om maximilöner innebar att arbetskraft gjordes billigare och förhindrade konkurrens. Bland annat finns en grundlig genomgång av belägg om löner vid storgårdar under senmedeltid och 1500-tal. I ett kapitel visar Andersson hur statsmakten, eller

kronan, under 1500-talet hade ett stort och tilltagande behov av arbetskraft för sina gårdar och för en framväxande armé. Källmaterialet gör att konktionen och detaljrikedomen blir digrare i skildringen av 1500-talet än av medeltiden.

Legosystemets rötter ligger i svensk högmedeltid och ersatte den träl-
domen som var på utgång. Andersson framför en intressant hypotes att le-
goförhållandena kan ha reglerats genom en (förlorad) stadga under senare
delen av 1200-talet och som senare flöt in i landskapslagarna. Övergången
till legosystemet innebar, tillsammans med en rad andra förändringar som
ett mer reglerat landbosystem, en form av "europeisering" och det svenska
agrarsamhället blev en variant av västeuropeisk feodalism. De egendoms-
lösa, de som inte förfogade över jord, var skyldiga att ta lega. Begreppet tjänst
ersatte ofrihet som beteckning för en underordnad ställning. Andersson dis-
kuterar vidare hur träldom under medeltiden användes som metafor och idé
om underordning. Här visas hur straffarbete och utnyttjande av krigsfångar
också kan förstås som en fortsättning eller variant av slaveri. Den för kronan
ytterst viktiga produktionen vid Sala silvergruva drevs med tvångsarbets-
kraft från inte minst den östra riksdelen. Mot slutet av 1500-talet använd-
des alltmer straffarbete eller krigsfångar. En starkare statsmakt utnyttjade
människlig arbetskraft ytterst brutalt.

I många avseenden är det en eländets historia som här skildras: usla och
bedrövliga materiella förhållanden, hårt arbete, förakt och ringaktning, ut-
satthet för olika former av våld från överordnade. Domboksmaterial brukar
dock sällan skildra det mänskliga livets ljusare sidor.

Men det kan också påpekas att legohjonen var en del av hushållet; det var
en viktig form av gemenskap som det medeltida och tidigmoderna samhället
var uppbyggt kring. Lagstiftningen stod utan tvekan på husböndernas sida.
Men genom att ingå, som underordnad förvisso, i hushållet under husbon-
den var legohjonen en del av samhället. De stod inte utanför.

Brist på arbetskraft uppstod genom befolkningsnedgång i samband med
epidemier som till exempel digerdöden. Bestämmelser mot rymningar och
förbud för arbetsgivande husbönder att locka till sig andras legohjon till-
kom. Andersson påpekar att de tidigaste beläggen för att husbönder hade
rätt att föra tillbaka förrymda legohjon gällde det medeltida bergsbruket.
Förmodligen var det ingen tillfällighet eftersom där bedrevs en viktig och
expanderande produktion utanför den basala agrara näringen. I bergsbruket
fanns ett ovanligt stort behov av arbetskraft.

De medeltida legohjonen ersatte trälarna som klass (eller möjligen som
social kategori). Att vara legohjon var ett livslångt arbete under medeltiden.
Senare, framför allt från 1700-talet, visar ett forskningsläge att arbete som
dräng och piga var en fas i livet under förhoppning att själv kunna överta

en gård någon gång. Bönders söner och döttrar arbetade en tid hos andra bönder. Som en fas i en livscykel förefaller dock inte legoarbeta ha varit särskilt framträdande under 1500-talet enligt Anderssons undersökning. En medeltida ordning bestod och kontrollen över en underklass fördjupades.

Martin Anderssons bok är mycket läsvärd; en pionjärinsats och ett viktigt och inspirerande socialhistoriskt arbete.

Göteborgs universitet

THOMAS LINDKVIST

Ståle Holgersen, *Krisernas tid: Ekologi och ekonomi under kapitalismen* (Göteborg: Bokförlaget Daidalos 2022). 401 s.

Ståle Holgersen är docent och universitetslektor vid Örebro universitet och har skrivit boken *Krisernas tid: Ekologi och ekonomi under kapitalismen*. I denna bok tar han sig an två högaktuella samhällsfrågor; ekonomiska och ekologiska kriser. Detta utifrån ett marxistiskt perspektiv. I boken vill författaren visa på att kriser inte är undantaget under kapitalismen. De är inte ens ett tecken på kapitalismens svagheter, som de ibland kan framställas som, utan snarare en naturlig del av ekonomin. Kriserna löser även (om än tillfälligt då de underliggande kristendenserna är inbyggda i ekonomin) de problem som orsakade krisen. Kriser blir då, enligt Holgerson, endogena under kapitalismen. Detta i kontrast med uppfattningen som råder inom den dominerande neoklassiska ekonomisk teorin, där ekonomiska kriser snarare ses vara exogena chocker. Enligt författaren är det "vi i dag har lärt känna som ekonomiska kriser [något som] uppstod först när kapitalismen var relativt välutvecklat som ett institutionellt system" och detta ska ha skett på 1700-talet eller tidigt 1800-tal. Därmed var det på 1800-talet som de mer moderna (kapitalistiska) kriserna började att blomstra; vi gick därmed in i krisernas tid (s. 39–40).

Till att börja med vill jag säga att finns det många väldigt intressanta frågor att diskutera som inte ryms inom ramen för denna korta recension. Jag berör här bara några av mina tankar kring boken. Holgersen har satt en mycket hög ambitionsnivå och uppvisar en bred och gedigen beläsenhet inom de frågor som behandlas i boken. Men inte bara det. Författaren tar sedan läsaren igenom dessa olika områden på ett, vad jag anser vara, tydligt, pedagogiskt och inspirerande sätt, vilket definitivt inte är självklart i alla akademiska publikationer av denna typ. I boken ges läsaren doktrinhistoriska genomgångar gällande marxistisk kristeori och ekologisk marxism, inte sällan genom att författaren stannar upp och lyfter fram debatter som